

Att fatta svåra beslut – möjligheter och skyldig- heter vid avlivning av djur

Att avlivning av djur, inte minst sällskapsdjur, är en viktig veterinär uppgift har det länge rått relativt stor enighet om inom kåren. Dock har på senare tid flera fall diskuterats där avlivning av olika skäl inte genomförts av den veterinär som man förväntat sig. Artikeln tar upp olika moraliska och etiska aspekter av avlivning av djur, och tar också upp vad lagstiftningen och veterinärförbundets etiska regler kräver av den som arbetar som veterinär.

CHARLOTTE BERG, leg veterinär, VMD, Dipl ECAWBM(AWSEL), professor i husdjurens miljö och hälsa och ANNE ZEDÉN YVERÅS, juridiskt sakkunnig konsult (djursjukvård/djurhälsopersonal) och arbetslivspedagog*

VETERINÄRA MÖJLIGHETER

Vissa metoder för avlivning är i Sverige förbehållna veterinärer och veterinärklinik. Vid avlivning genom avlivningsvätska och andra preparat avsedda för dödande injektioner, vilket många sällskapsdjurägare – och veterinärer – uppfattar som bästa metoden, finns också möjligheten för en veterinär att efter en formell delegering överlämna avlivningar till legitimerade djursjukskötare (8, 9) (Figur 1). Avlivningar får då göras utan att de har ordinerats av veterinären. En förutsättning är att djurägaren söker specifikt för avlivningen, att det finns en veterinär på platsen för att kunna agera om det uppstår komplikationer och, vilket alltid gäller, att veterinären fastställer att djuret är dött (7, 8).

Veterinärer kan även använda metoder som får användas av andra yrkeskategorier eller av privatpersoner som innehar relevanta tillstånd och den kompetens som krävs, såsom avlivning med bultpistol eller andra typer av skjutvapen. I praktiken kommer många sällskapsdjurägare att spontant söka sig till veterinären när det är dags för avlivning, vanligen för att djuret blivit gammalt och sjukt men ibland även av andra skäl. För många av lantbrukets djur är slakt ofta den förväntade och planerade avlivningsmetoden och ifall sådana djur måste avlivas i förtid, på grund av skada eller

Foto: Ulf Nylen

FIGUR 1. Avlivning av sällskapsdjur är vanligen inte särskilt komplicerat rent tekniskt. Möjlighet finns för en veterinär att efter en formell delegering överlämna avlivningar till legitimerade djursjukskötare.

sjukdom, förekommer det oftare än för sällskapsdjur att djurhållaren själv avlivar djuret, låter en kunnig granne göra det eller anlitar avlivningsservice.

Om veterinären är på plats för att undersöka djuret i anslutning till att beslut om avlivning fattas finns ofta en förväntan att veterinären ska kunna genomföra avlivningen, ifall nu avlivning är det beslut man kommer fram till efter att djuret har undersökts. I praktiken förutsätter de allra flesta djurägare, oav-

sett om det gäller mindre sällskapsdjur, hästar eller lantbrukets djur, att veterinären har både kompetens och möjlighet att avliva ett djur som djurägaren önskar få avlivat.

VETERINÄRA SKYLDIGHETER

Har då veterinären en skyldighet att avliva djur? Låt oss börja med att slå fast att det finns en rättslig skyldighet för veterinärer att uppmärksamma att avlivning, i vissa situationer, utgör det enda ➤

► alternativet för att uppnå regleringens syfte om en god och säker vård av djur (9, 11, 12). Kriteriet att iaktta ett starkt djurskydd inkluderande de etiska dimensionerna för att uppnå en god och säker vård av djur, har av lagstiftaren förtydligats till att särskilt innebära att veterinären vid bedömningen av ett djur som är svårt sjukt och/eller skadat ska ställa sig frågan om djuret bör avlivas istället för att behandlas (11). Detta har sedan tidigare både ansvarig central myndighet (då Djurskyddsmyndigheten, nu Jordbruksverket) och Sveriges Veterinärmedicinska Sällskap, som är en del av Sveriges Veterinärförbund, betonat i yttranden i samband med ett ansvarsärende (14). Prognosen vid en eventuell behandling, risken för att djuret utsätts för ett omfattande lidande genom behandling och huruvida behandlingen utgör adekvat vård (tillgänglig veterinärmedicinsk vetenskap och beprövad erfarenhet) ska då vägas in i bedömningen. Det sista är ytterligare ett av kriterierna för att uppnå en god och säker vård och innebär en gränsdragning mot att använda djursjukvården som arena för att utveckla nya metoder och behandlingar när dessa innebär lidande för djuret.

Skyldigheten att överväga och informera om avlivning som alternativ ska inte uppfattas som en skyldighet – eller ens en möjlighet – för veterinären att avliva djuret mot djurägarens vilja. Däremot kan en djurägars vägran att avliva ett svårt sjukt eller svårt skadat djur innebära att veterinärens anmälningsplikt (6) till länsstyrelsen aktiveras, och det blir då länsstyrelsen som följer upp och beslutar om djuret ska avlivas eller inte.

Avlivning ingår i basutbudet

Har då veterinären en skyldighet att inte bara inkludera avlivning i sin bedömning av vården till ett svårt sjukt eller svårt skadat djur utan också att utföra avlivningar? Ja, som kliniskt praktiserande veterinär förväntas man kunna stå till tjänst med ett "basutbud" av veterinär service. Ingen förväntas dock kunna allt och för behandling av mer avancerade fall finns alltid möjlighet att remittera, men avlivning anses höra till de mest grundläggande aspekterna av veterinär verksamhet, om än inte en av de roligaste. Det är veterinären som bedömer djuret,

FOTO: LOTTA BERG

FIGUR 2. Inte sjuka, men oönskade. Katter på katthem. Kan veterinären välja att avstå från att avliva djur som ingen vill ha, om det inte går någon akut nöd på dem?

fastställer diagnos och ordinerar behandling. Det är bara veterinärer som får avliva med vissa metoder och veterinärer som ska dödförklara djuret. Om djursjukskötare ska få avliva djur krävs, som nämnts, delegering. En delegering utgör emellertid inte en skyldighet för vare sig veterinär eller djursjukskötare. Delegering till djursjukskötare är en möjlighet som ökar utrymmet i arbetsorganiseringen på kliniken, men det ska betonas att avlivning bara får delegeras av veterinär (7, 8).

Det kan således vid en sammantagen bedömning av regelverken hävdas att veterinärer också har en juridisk skyldighet att avliva ett djur som är svårt sjukt eller skadat. Vid avlivningen finns sedan en kompetensskyldighet att aktivt stämna av den personliga formella och

reella kompetensen för uppgiften (9). Saknas full kompetens finns en skyldighet för veterinären att begära handledning, från sin arbetsgivare eller från en kompetent kollega, på plats (11). Ansvarsnämnden för djurens hälso- och sjukvård har flera gånger tilldelat veterinärer varningar som följd av bristande kompetens vid avlivning. Vid två tillfällen som gällde avlivning av häst med bultpistol saknades kompetens av själva metoden i ena fallet och av användning av metoden på djurslaget häst i det andra. I båda fallen utsattes hästarna för svårt lidande som en följd av bristande kompetens (2, 15).

ETIK ELLER RELIGION INTE GILTIGA SKÄL

Kan man som kliniskt verksam veterinär

välja att totalt vägra utföra avlivningar, av etiska skäl, religiösa skäl eller andra skäl? Nej, som framgått är avlivning ibland en rättslig skyldighet. Det finns däremot ingen juridisk skyldighet att avliva ett fullt friskt djur men heller inte några legala hinder att göra det (Figur 2). Nämnas kan att i vissa länder finns begränsningar vad gäller rätten att avliva friska djur (undantaget djur som ska slaktas), men så är inte fallet i Sverige. Risken med att vägra avliva ett djur, vare sig det är sjukt eller friskt, är att djurägaren istället genomför avlivningen själv eller tar någon utbildad person till hjälp. Sådana "hemmaavlivningar" kan bli fruktansvärt misslyckade ur djurskyddssynvinkel. Det finns tyvärr exempel på djurägare som istället valt att försöka slå ihjäl djuret, dränka det eller helt enkelt släppa ut det vind för våg. I så fall har man som veterinär låtit sina egna principer gå före djurets bästa, vilket inte helt kan anses vara i enlighet med veterinärförbundets etiska regler (13), som kräver att veterinär i sin yrkesverksamhet alltid ska visa omsorg om djurens hälsa och välbefinnande. Till detta kan rätten till en för djuret så smärtfri död som möjligt definitivt anses höra.

Om man t ex har varit djurets "hushusveterinär" i många år förväntar sig djurägaren också oftast att man ska kunna hjälpa till den dag det är dags att säga farväl till en gammal och sjuk hund eller katt.

Det finns åtminstone ett exempel, ganska många år tillbaka i tiden, på en smådjursveterinär som av etiska skäl inte ville avliva djur alls och som därför lät djurägaren ge sin hund avlivningssprutan. Den veterinären tilldelades sedermera en varning av ansvarsnämnden, som var tydlig med att avlivning är något man måste kunna genomföra som kliniskt verksam veterinär (14). Om man arbetar på en större klinik kan man göra upp med en annan kollega om vem som normalt ska ta avlivningarna, men om man står där ensam en journatt måste man likväl vara beredd att på ett fullgott sätt genomföra åtgärden själv. Poängteras ska även att delegering av injektion av avlivningsvätska till djurägaren över huvud taget inte är tillåtet (7).

Om man som veterinär tycker att en avlivning är "onödig" dvs om djuret är

förhållandevis friskt och inte lider av några allvarliga beteendestörningar, har man givetvis goda möjligheter att försöka övertala ägaren att istället omplacera djuret (Figur 3). Den typen av hjälp, och förslag till lämplig omplacering, uppskattas ofta av den djurägare som av ett eller annat skäl inte kan ha kvar sitt sällskapsdjur. Erbjuder man den tjänsten som ett alternativ till avlivning av ett friskt djur är det viktigt att det också finns en tydlig överenskommelse om vem som ansvarar för vad och vilken kostnad som kan tas ut. Nyligen anmäldes ett ärende till Allmänna reklamationsnämnden (ARN), där veterinären sa till djurägaren att man hade som policy att behålla betalningen för inbokad avlivning av friskt djur som omplacerats. Ägaren och verksamheten gjorde senare upp i godo och anmälan blev då avskriven (Lodin J, ARN, pers medd, 2017) (1).

VAR OCH EN VÄLJER DIET OCH RELIGION

I medierna, inte minst lantbrukspressen, diskuteras ibland det faktum att yngre veterinärer och veterinärstudenter ofta har ett stort djurskyddsenagemang, och ibland även ett djurrättsetiskt synsätt. Det förekommer både vegetarianer och veganer i veterinärkåren och det är inget som någon ska haka upp sig på – var och en väljer själv diet och livsföring inom lagens ramar och i enlighet med vanlig

hyfs. Däremot kan man inte som veterinär plocka bort valda delar av de förväntade arbetsuppgifterna. Om man absolut inte kan tänka sig att avliva ett endaste djur är den kliniska banan alltså inte att tänka på – man får istället ägna sig åt någon annan inriktning av yrkeslivet.

Det är här inte svårt att dra paralleller till den senaste tidens livliga diskussioner kring så kallad "samvetsfrihet" bland vårdpersonal på humansidan, där fall drivits i arbetsdomstolen gällande en barnmorska som av religiösa skäl vägrade utföra aborter, ge dagen-efter-piller eller sätta in kopparspiral men som ändå ville ha en landstingsanställning som barnmorska, på en tjänst där genomförande av aborter ingick som en del i verksamheten. I det fallet avlogs barnmorskans talan. Hon ansågs inte ha blivit diskriminerad vid tillsättning av anställningen eftersom man inte har rätt att få en anställning där man vägrar utföra ingående arbetsuppgifter (3). Var och en har rätt att dra sina egna högt ställda etiska eller moraliska gränser, men då får man också acceptera att den typ av jobb man kan inneha – vare sig man är anställd eller egenföretagare – blir begränsade i motsvarande omfattning. Den veterinär som av etiska eller religiösa skäl inte vill medverka vid avlivning av djur får således välja en inriktning där avlivning över huvud taget inte är aktuellt. ➤

FOTO: LOTTA BERG

FIGUR 3. Ska veterinären erbjuda hjälp med att hitta en ny ägare när en hund inte kan bo kvar på grund av allergi, eller bör veterinären inte alls lägga sig i djurägarens motiv för beslutet att avliva?

- SVS har i ett specifikt ärende svarat ansvarsnämnden om avlivning i förhållande till livsåskådningsfrågor, men det gäller fortfarande sjuka djur. SVS skrev då bland annat: "I en kliniskt verksam veterinärs yrkesutövning ingår fullt normalt att avliva svårt sjuka eller skadade djur av djurskyddsskäl ... En veterinär kan inte neka till avlivning när djurskyddsskäl föreligger" (4).

AVLIVNING AV HERRELÖSA DJUR

En annan fråga som diskuterats en hel del i olika veterinära forum på senare tid är vilket ansvar man som veterinär har för att akut avliva djur där ingen vill betala för avlivningen. Det gäller upphittade, allvarligt skadade tama eller vilda djur.

Det ska först noteras att vad som tagits upp rättsligt utgår ifrån att veterinären gör åtgärder för att medicinskt förebygga, påvisa, lindra eller bota sjukdom, eller ger injektioner och utför operativa ingrepp av andra skäl (9). Regleringens utgångspunkt är alltså vad som görs och vem som gör det, inte vem som äger djuret. Med det sagt får konstateras att en veterinär verksam inom djurens hälso- och sjukvård, som ställs inför ett allvarligt sjukt eller skadat tamt djur, bör utgå från att kravet om att uppnå en god och säker vård även gäller när djuret saknar ägare. I yrkesverksamhet innebär det

att åtgärderna görs i viss omfattning och i utbyte mot något som ger ekonomiskt värde (11). Behandling av svårt sjuka och svårt skadade herrelösa djur ger inte sådan ersättning. Det saknas visserligen vägledande domstolspraxis, men ett rimligt antagande utifrån de regler som finns är att skyldigheten att ge en god och säker vård sträcker sig till att veterinären i klinisk yrkesverksamhet åtminstone avlivar djuret för att anses ha iakttagit ett starkt djurskydd inkluderande de etiska dimensionerna.

Vidare ska noteras att veterinärens legitimation, som utgör en statlig garanti om att veterinären har en viss kunskapsnivå och kvalifikationer, också utgör en statlig garanti om att ha vissa personliga egenskaper som gör veterinären förtjänt av allmänhetens förtroende (10, 11). Det här innebär att det också finns rättsliga krav om att veterinären lever upp till moraliska skyldigheter. Det har också länge ansetts att man som veterinär har en moralisk skyldighet att i vilket fall avliva djuret, om någon välmenande människa tagit det till den klinik där man arbetar.

Möjligheten att avliva svårt skadade djur där ägaren inte kan nås regleras i djurskyddslagen (6), där det anges att om ett djur påträffas så svårt sjukt eller skadat att det bör avlivas omedelbart, får en veterinär, en polisman eller i bräds-

kande fall någon annan genast avliva djuret. En fråga är också vad allmänheten kan förvänta sig av en veterinär. Den faktiska marginalkostnaden för själva avlivningen, dvs kostnaden för spruta, kanyl och avlivningsvätska, är inte stor för den typ av djur som detta vanligen rör sig om. Däremot finns givetvis en kostnad för den arbetstid som läggs på dessa fall och även en kostnad för kremering, eftersom dessa djur då kremeras tillsammans med alla andra djur som avlivas på kliniken men inte ska separatkremeras.

Ekonomiska bedömningar är irrelevanta

I de fall där veterinärkliniker vägrar att avliva skadade eller sjuka upphittade tamdjur beror det ibland på att man misstänker att djurägaren bara låtsas att djuret är herrelöst, för att slippa betala för avlivningen av det egna sällskapsdjuret. Ekonomiska bedömningar är irrelevanta i förhållande till skyldigheten att bedöma och agera för att uppnå en god och säker vård för ett inlämnat djur som är allvarligt skadat eller svårt sjukt. Hur djuret ska behandlas och hur man ska få betalt utgör rättsligt två helt olika frågor. Ett alternativ är att i dessa fall kontakta länsstyrelsen och begära att myndigheten beslutar om ett omedelbart omhändertagande av det upphittade djuret,

FI look for an alternative to antibiotics
look for an efficient and reliable
answer
look for an innovative and high
quality product

Welcome to our new world

AMP 2041

Schampo Oto gel Foam

 Dr. Baddaky®

 SWEVET

www.dr.baddaky.com

och i samband med detta även beslutar om avlivning. I så fall blir staten ansvarig för kostnaden för avlivningen och veterinären kan få betalt. Samtidigt leder en sådan hantering ofelbart till att hela händelseförloppet blir mer utdraget och under tiden far det skadade djuret fortsatt illa, vilket är etiskt mycket tveksamt.

Om djuret är omärkt så att ingen ägare kan spåras, och verkligen är i akut dåligt skick, utgör det alltså även moraliskt en grundläggande veterinär anständighet att förkorta dess lidande. Vår bestämda uppfattning är därför att det inte heller är förenligt med den veterinära etiken att vägra avliva djur som är i uppenbart behov av avlivning, oavsett om den person som kommer in med djuret kan betala eller inte. Det ska noteras att när någon kommer in för att avliva ett omärkt djur bör uppgifter och legitimation alltid krävas och noteras. När det slutligen gäller upphittade vilda djur, som är så pass skadade att viltrehabilitering inte bedöms ge god prognos, är avlivning också att anse som det enda rimliga alternativet. Juridiken kring upphittade, skadade vilda djur är något grumlig (5). Som veterinär bör man ändå fortsatt se sig moraliskt förpliktad att, i de fall andra åtgärder inte är aktuella och djuret inte utgör statens vilt, avliva ett skadat litet vilt djur som en omtänksam allmänhet tagit med till kliniken, även om inlämnaren inte har pengar att bekosta avlivning och kremering (Figur 4).

SAMMANFATTNING

Som kliniskt verksam veterinär har man en legal skyldighet att, som en del i den sedvanliga yrkesutövningen och mot betalning, avliva sjuka djur när ägaren så beslutat. För friska djur finns inte motsvarande formella skyldighet, men av djurskyddsskäl är det vanligen rekommendabelt att likväl utföra sådana avlivningar om djurägaren inte kan övertalas att istället omplacera djuret. Risken är annars stor att djuret avlivas av lekman med de djurskyddsmässiga risker ett sådant förfarande innebär. För svårt sjuka eller skadade herrelösa tamdjur, där möjlighet att erhålla ekonomisk ersättning saknas om man inte först går igenom hela omhändertagandeprocessen, anser författarna att den legala skyl-

Foto: Lotta Berg

FIGUR 4. Har kliniken en policy för hur man ska agera om någon kommer in med ett skadat vilt djur? Vet man vilka djur som är statens vilt, vilka som kan rehabiliteras och vilka som snarare bör avlivas, av djurskyddsskäl?

digheten att avliva djuret för att uppnå en god och säker vård fortsatt gäller. Detta som följd av att bedömningen ska utgå från djurets tillstånd, inte från ekonomiska faktorer vilka utgör en annan rättslig fråga. För upphittade skadade vilda däggdjur och fåglar av det mindre slaget som allmänheten har lämnat in till kliniken och där rehabilitering inte är ett alternativ, kan man anse det finnas en etisk och moralisk skyldighet att avliva av djurskyddsskäl. Det återspeglas också rättsligt av att veterinären ska agera så att man gör sig förtjänt av allmänhetens förtroende.

Referenser

1. Allmänna reklamationsnämnden. Ärende 2017-05102, 2017.
2. Ansvarsnämnden för djurens hälso- och sjukvård. Ärende nr 27/12. Beslut 18, 2013-02-22.
3. Arbetsdomstolen. Dom nr 23/17, mål nr B 10/16, 2017-04-12.
4. Beck-Friis J. Avlivning – en veterinär angelägenhet. Svensk VetTidn, 2004, 56, 7, 3.
5. Berg C, Hammarberg K, Järås T & Lindsjö J. Veterinären och det vilda. Svensk VetTidn, 2017, 69, 2, 22–28.
6. Djurskyddslag (1988:534). Saknummer L1. Uppdaterad till SFS 2014:699, 2014.
7. Jordbruksverket. Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om slakt

och annan avlivning av djur (SJVFS 2012:27 saknr L22), Uppdaterad till SJVFS 2012:27, 2012.

8. Jordbruksverket. Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (2013:41) om operativa ingrepp, samt skyldigheter för djurhållare och personal inom djurens hälso- och sjukvård. Saknummer D8/L41. Uppdaterad till SJVFS 2016:31, 2016.
9. Lag (2009:302) om verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård. Saknummer C1. Uppdaterad till SFS 2016:148, 2016.
10. Regeringen. Om behörighet och ansvar inom djurens hälso- och sjukvård. SOU 2005:98, 2005.
11. Regeringen. Proposition 2008/09:94, Verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård, 2009.
12. Regeringen. Verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård. Lagrådsremiss, 2008.
13. Sveriges Veterinärförbund. Veterinärförbundets etiska regler, § 1, 1998.
14. Veterinära ansvarsnämnden. Ärende 16/04. Beslut 64/04, 2004-10-26.
15. Veterinära ansvarsnämnden. Ärende 40/07. Beslut 6/09, 2009-01-14.

*CHARLOTTE BERG, leg veterinär, VMD, Dipl ECAWBM(AWSEL), professor i husdjurens miljö och hälsa, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, samt SCAW, Nationellt Centrum för Djurvälstånd, SLU, Box 234, 532 23 Skara.

ANNE ZEDÉN YVERÅS, juridiskt sakkunnig konsult (djursjukvård/djurhälsopersonal) och arbetslivspedagog, Zedén Yverås Livsredskap, Vallgatan 24, 521 52 Floby.